

УДК 821.161.2-2.09:82-1Теліга

МОТИВ «НАЙКРАЩОЇ ЖІНОЧНОСТІ З НАЙКРАЩОЮ МУЖНІСТЮ» В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

Кириленко С.П.

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

У статті іде мова про синкретизм національної феміністичної проблеми у художньому дискурсі Олени Теліги. Зв'язано світоглядні позиції письменниці – патріотки. Розкрито тематичну своєрідність лірики поетеси, специфічні зображення жіночих образів. Авторка вдається до реінкарнації української жіночості в умовах боротьби українців за власну націю.

Ключові слова: фемінізм, стоїцизм, нація, мужність, історіософія, дискурс.

Постановка проблеми. На сьогодні відсутні вичерпні дослідження про поетичний доробок Олени Теліги, яка у контексті діяльності «Празької школи» є однією з найпомітніших постатей. Хоча останнім часом процес вивчення творчості поетів-«пражан» набув активного розвитку, однак існує потреба більш детального дослідження художнього світовідчуття О. Теліги, провідних мотивів та образів у її поетичних текстах, бо її лірична героїня є зразком незламності сили духу та патріотичних звершень. Творчість О. Теліги, як конкретну складову «Празької школи», вписують у рамки неоромантизму та неокласицизму. Ця поетеса – особлива постать у колі пражан, оточена у діаспорній критиці харизматичним ореолом, що визначало напрям інтерпретації її текстів у пафосному, риторичному ключі.

Аналіз актуальних досліджень. Спробу реінтерпретувати твори О. Теліги здійснив свого часу такий відомий дослідник як Ю. Шерех у статті «Без металевих слів і без зітхань даремних», де звернув увагу на неоромантичну манеру творчого характеру. У наш час серед дослідників, які займалися вивченням поетичної спадщини Олени Теліги, виділялися такі імена, як: І. Боднарчук, Д. Донцов, Г. Ільєва, Н. Миронець, Г. Шевчук, К. Штуль. Ці літературознавці з'ясували окремі аспекти творчої манери поетеси та дослідили специфіку зображення жіночих образів у її творах.

Мета статті – подати стислий аналіз домінуючих мотивів лірики поетеси, з'ясувати створення в її текстах художньої концепції мужньої жінки, яка здатна на високі духовні звершення.

Для розв'язання поставленої мети ставимо **завдання:**

- дослідити мотив внутрішнього стоїцизму в ліриці Олени Теліги;
- проаналізувати засоби характеротворення в текстах;
- розглядати образ ліричної героїні, її морально-етичні домінанти

Виклад основного матеріалу. Вивчення життєпису та творчості Олени Теліги є важливим чинником самовиховання особистості. У поезіях письменниці читає не знайде історіософських мотивів О. Ольжича, сталеву загартовану строфу С. Маланюка. Неповторність і самотність О. Теліги в іншому. Усвідомлюючи призначення власного таланту, володіючи дивовижною, повсякчасною готовністю віддати всі сили в ім'я ідеї, Олена Теліга відчуває душу героя, шукає в ній особливі переживання власної обсервації довкілля.

Для публіцистики, як і для художнього виступу Олени Теліги характерна індивідуальна заглибленість в українські проблеми, пошуки неповторних духовних традицій. У статті «Прапори духу», «Партачі життя», «До проблеми стилю», «Книжка – духовна зброя», «Сила через радість», «Якими нас прагнете?» вона порушує проблеми національного мистецтва, естетики нового стилю, ідею національного фемінізму.

Саме в цих статтях розкривається розуміння автором образу «нової» жінки з новим еталоном жіночої активності й жіночого призначення. Йдеться про рівноправність і паритетність жіночої присутності в культурі. Так у статті «Сліпа вулиця» О. Теліга представила не лише специфічне побутування феміністичною ідеєю в українському культурному просторі, а й відстоює ідею національного фемінізму, опонуючи до певної міри західноєвропейській феміністичній практиці.

Художня концепція світу формувалася у письменниці через засвоєння й трансформацію традиційних романтичних уявлень і мала на меті поєднання патріотичної, національної проблематики, лицарських чеснот, войовничості, взаємодії настроїв песимізму та оптимізму. Така естетична програма впливала із сутності української національної ідеї.

Євген Маланюк добре знав Олену Телігу і писав про неї так: «Вона вся, як істота, була якоюсь протестом проти сірості, проти безбарвності, нудоти життя, яку роблять партачі, не лише наші, а й світові. Це була людина, яка хотіла радості, хотіла барвистості, повноти, і ще радості, і ще радості з усім королівським значенням цього слова» [1, 55]. Письменниця відродила в українській літературі жіночу сутність, створила амбівалентну, екзальтовану жінку – героїню. М. Ільницький зауважував, що: «...поезія Олени Теліги – поезія жіноча у всьому – у спонтанності почувань, граційності, не чужій легко кокетства. У власних вчинках вона прагнула бути героїнею власних віршів...» [5, 95].

Можна погодитися з думкою М. Слабошпицького, що в перших віршах поетеси «Теліга – ще не Теліга. І не лише тому, що маємо трафаретні «поетизми» на взір «грає сонце в височині», що тут не відчутно жодного натяку на якусь поетичну індивідуальність, а ще й тому, що в справжньої Теліги аніде не буде відчутно сиропного інфантилізму та перечуленості гімназисток» [7, 277]. «Справжня» О. Теліга починається з

1932 р., бо саме цього року побачили світ поезії, в яких прозвучав її неповторний голос, проявилася притаманна їй творчості особливість, яку літературознавці визначають як «пасіонарність любовної лірики» [7, 274].

У своїй статті «Сліпа вулиця» Олена Теліга розмірковує про способи формування новітньої української жінки – повноправної представниці буремного ХХ століття. Коли поетеса обговорювала у листах з Наталею Ливицькою-Холодною, за що саме чоловіки люблять жінок, вона зауважувала: «Що ти пишеш, Натуся! Якби чоловіки цінити лише красу і тіло, то п-і Д. була б завжди оточена адораторами, а я б залишилася старою панною» [4, 33].

О. Теліга була не лише чарівною жінкою, яка розумілася в коханні, а й українською патріоткою, яка боролася духом і силою за свою Вітчизну. Саме це й породило той феномен, який мав назву – раціональність любовної лірики Олени Теліги. У її поезії любовні та громадянські мотиви нерозривні. У вірші «Мужчинам» звучить тема бою, на який жінки збирають своїх чоловіків. На думку поетеси, найвища місія жінки – бути ніжною, дарувати віру в майбутнє і цим підтримувати бойовий дух.

Письменниця розуміла, що для українки – принаймні відразу, зопалу – навряд чи підійде традиційна європейська модель феміністки, їй потрібен свій фемінізм, вибудований передусім на твердій громадянській позиції та суголосний українській ментальності. У віршах, написаних у ХХ ст. звучить рішуча непереможна готовність підтримувати словом і ділом, іти слідом, а згодом – дорівнятися, стати пліч-о-пліч:

«Гойдайте ж кличний дзвін! Крешть вогонь із кремнів!

Ми ж радістю життя вас напоївши вщертъ –

Без металевих слів і без зітхань даремних

По ваших же слідах підемо хоч на смерть!» [1, 20]

Описуючи чоловіків, письменниця, протиставляє різні типи, вона утверджує їх провідну роль в українському націотворенні. Саме така позиція пояснює бачення О. Теліги, якою має бути жінка. Найдоцільніше це бачення представлене у статті «Якими нас прагнете?».

О. Теліга досліджує в літературі, зокрема поезії, такі жіночі образи: жінка – рабиня і жінка-вамп [4, 301]. Є, щоправда, і третій тип – різка, енергійна, позбавлена сентименту «жінка-товариш» [3, 308]. Квінтесенція горя, нещастя, немочі сприймається письменницею як профанація жіночого образу українки, що викликає лише одне – спротив. Оскільки жіноче буття в його повноцінному варіанті принципово нівелюється в чоловічому баченні. Олена Теліга ставить проблему незреалізованості української жінки як проблему доби. Феміністичний рух як усвідомлене прагнення позбутися повторних психологічних нашарувань минулого розвивався паралельно з процесом національного відродження, а точніше – в контексті національного.

Досліджуючи свою модель нової жінки, О. Теліга деконструє фольклорний жіночий дискурс,

переосмислює роль жінки-дружини поруч із чоловіком-борцем. У вірші «Вечірня пісня» вона «переграє» традиційну тему виряджання на війну, яка переплітається з поезіями, мотивами новознаної пісні-плачу:

*Та завтра, коли простори
Проріже перша сурма –
В задимлений, чорний морок
Зберу я тебе сама.*

*Не візьмеш плачу з собою –
Я плакати буду пізніше!*

Тобі ж подарую зброю:

Цілунок гострий, як ніж [7, 105]

У поезії О. Теліги відсутня модерністська роздвоєність, її приватне життя пов'язане з громадським, інтимна лірика немислима без патріотизму. Усе це синтезується як приналежне до однієї свідомості, як елементи єдиної системи координат – тут позиція поетеси до певної міри корелює з експресіоністичною.

Експресіоністична образність поезії (і есеїстики) О. Теліги реалізується в означеннях гострий, хмільний, весняний – та відповідних їм образах: сонце, блискавиця, вогонь. Характерно, що функціональний потенціал цих образів повністю реалізується у віршах: природні стихії руйнують і творять нове, відроджують, наснажують; це давня перемога світла над темрявою («Мій чорний день...гарячим сонцем спалений»).

Парадоксальним чином смерть може виступати як кульмінація життєвого свята. Це особливо чітко висловлено у вірші «Неповторне свято»:

Єдиний день – і враз досягне жито

І доп'яніють обважнілі грона

Він ще не знаний, ще не пережитий

Єдиний день – мого життя корона [7, 225]

Ніби мажорна тональність, у якій починається вірш, із кожним рядком усе відчутніше переходить у мінор, адже святкове почуття пронизане «подвійним смаком – меду і полину». І тому пророча мета пророчо усвідомлюється як «найвищий шпиль – і початок до спаду»

У своїй творчості Олена Теліга надавала великого значення національному самоусвідомленню, наголошувала на своїй «українськості». Її ставлення до людей навіть в особливому спілкуванні визначалося тим, як людина ставиться до України. Розуміла яке значення у її житті нації мала мова.

Для поетеси ідеалом українки, який найбільше відповідав добі, й до якого вона сама намагалася наблизитися, була жінка, що «є відмінним, але рівновартісним і вірним союзником мужчини в боротьбі за життя, а головне – за націю». У громадянському житті, своє місце жінка повинна шукати у співпраці з чоловіками, а не створювати власний «баб'ячий світ» і замикатися в тісні феміністичні організації.

У 1932 р. Олена Теліга написала кілька творів, у яких могутньо зазвучав її новий голос. У 6-й книзі «Вісника» був опублікований неймовірний триптих: «Чужа весна», «Сонний день», «Пламінний день» [2, 19-21], у якому вона єдиний раз вживала «Найгостріше слово – Україна», до

якої тягнулася її душа, що рвалася до боротьби. Вона прагнула своїм полум'яними словами запалити та повести за собою інших:

*Хай мій клич зірветься у високість
І, мов прапор в сонці, затріпоче,
Хай кружляє, мов невтомний сокіл,
І зриває рідних і охочих! [2, 21]*

В Олени Теліги синтез «леза меча» і «срібного полину» є природним, таким, що відповідає стану її неспокійної натури. Вся творчість поетеси підводить до висновку, що шлях, який вона обрала, був для неї єдиним, і коли б вона зійшла з нього, то це була б уже не Олена Теліга.

Вольова українська героїчна жінка Олени Теліги, яка готова щохвилини до бурхливого бою, з послідовним бажанням «палахкотіти і запалювати інших» своєю духовною напруженістю, романтикою, повинна присвячувати «себе великій

меті, керуючись цивільною відвагою у безкомпромісній боротьбі за її здійснення» [4, 301]. Власне, поєднання ідей патріотизму (українського націоналізму) й емансипації (жіночої повноправності) було характерним для модерного фемінізму загалом і творчості О. Теліги зокрема.

Висновки. Олена Теліга є зразком справжньої української жінки. Письменниця засвідчує оригінальне засвоєння досвіду неоромантизму, який набирає яскраво експресіоністичного забарвлення. Цей процес виявляється як на рівні світоглядному, так і в образній пластичності, загальній динамічності вислову, у поєднанні вітаїстичного струменя й екстатичної самопосвяти, що творить дивовижно гармонійну цілісність.

Олені Телізі вдалося збагнути головне – своє покликання. За спостереженням С. Гординського, в ній було якесь «велике відчуття жіночої великості». Олена Теліга як поетеса, як людина, як жінка – це епоха.

Список літератури:

1. Теліга О. / Ред. і прим. О. Жданович. – Детройт; Нью-Йорк; Париж: Видання Українського Золотого Хреста в ЗСА 1977; перевидання / О. Теліга. – К.: Ви-во ім. О. Теліги, 1992.
2. Миронець Н. Олена Теліга: уточнення біографії // Наук. праці НБУ ім. В. І. Вернадського. Вип. 16 / НАН України. НБУ ім. В. І. Вернадського, АБУ. – К.: 2006. – С. 426–436.
3. Теліга О. О краю мій...: твори, документи, біографічний нарис / Упоряд. Н. Миронець / О. Теліга. – К.: Ви-во ім. О. Теліги, 1999. – 496 с.
4. Теліга О. Листи. Спогади / Упоряд. Н. Миронець. – 2-ге вид., випр. О. Теліга. – К.: Ви-во ім. О. Теліги, 2004. – 400 с.
5. Ільницький М. Від «Малої прози» до «Празької коли» / Микола Ільницький. – Львів, 1995. – 318 с.
6. Слабошпицький М. 25 українських поетів на вигнанні / М. Слабошпицький. – К.: Ви-во «Ярославів вал», журнал «Київ». – 2012. – 277 с.

Кириленко С.П.

Сумской государственной университет
имени А.С. Макаренко

МОТИВ «НАЙЛУЧШЕЙ ЖЕНСТВЕННОСТИ С НАЙЛУЧШЕЙ МУЖЕСТВЕННОСТЬЮ» В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ЕЛЕНА ТЕЛИГИ

Аннотация

В статье идет речь о синкретизме национальной феминистской проблемы в художественном дискурсе Елены Теллиги. Связано мировоззренческие позиции писательницы – патриотки. Раскрыто тематическое своеобразие лирики поэтессы, специфические изображения женских образов. Автор удаётся к реинкарнации украинской женственности в условиях борьбы украинцев за собственную нацию.

Ключевые слова: феминизм, стоицизм, нация, мужество, историософия, дискурс.

Kirilenko S.P.

Sumy State A.S. Makarenko Pedagogical University

THE MOTIF OF «BEST OF THE BEST FEMININE COURAGE» IN POETRY HELEN TELIGI TEXTS

Summary

In the article are speaking of syncretism national feminist issues in the artistic discourse of Helen Teliga. Outlook due to the writer – patriot. Disclosed the affinity thematic lyric poetess specific image of female characters. Author resort to reincarnation to Ukrainian femininity in the struggle for their own Ukrainian nation.

Keywords: feminism, stoicism, nation, courage historiography, discourse.